

Igazságok, választások

PUBLICISZTIKA - LXIII. évfolyam, 45. szám, 2019. november 8.

Ahhoz már hozzászoktunk, hogy a politikusok nem mindig azt mondják, amit valójában gondolnak. A közkeletű amerikai vicc szerint: „Honnan tudni, hogy egy politikus hazudik? Onnan, hogy mozog a szája.” A politikus ugyanis szavazatmaximálásra kell (kell?) törekedjen, ezért - tartja a mindennapi gyakorlati gondolkodás - mindenkinek igyekszik a kedvében járni, legalábbis szóban.

A tudós azonban kénytelen igazat mondani vagy inkább írni, mert állításai ellenőrizhetők kell legyenek, kísérleteit mások megismételhetik, következtetéseit a formállogika szabályai szerint újra levezetik, tehát nem beszélhet a levegőbe. És azt is elvárhatjuk tőle, tudományos meggyőződésével ellentétes állításokat ne hangoztasson, illetve ilyen nyilvános megszólalások tanújaként tegyen meg mindent azok megcáfolása érdekében.

Az ugor-török háború visszavágója

A miniszterelnök politikus, tehát nem mindig azt mondja, amit gondol, lásd népszerűségi listák, közvélemény-kutatás stb. Már nem először fordult elő, hogy adott környezetben olyasmiket mond, amelyek inkább a hallgatóság lelkét igyekeznek elbűvölni, mintsem az igazság malmait hajtani. Amikor 2013-ban Finnországban járt, ezt nyilatkozta: „*A Finnország és Magyarország közötti nyelvi rokonság történelmi tény, nem pedig vélemény kérdése.*”¹ Pár éve viszont a török nyelvű ázsiai országok felé fordult a figyelme, és látogatásai során az általa „türköknek” nevezett népekkel való kulturális és történelmi rokonságot hangsúlyozza.² Csakhogy a fényképen, illetve a videón, amely az idei októberi csúcstalálkozón készült, az általa „Türk Tanácsnak” nevezett intézményt hivatalosan „*A török nyelvű államok együttműködési tanácsának*” hívják.³

Mármost a miniszterelnök tudománypolitikai kérdésekben illetékes főtanácsadója, akit Maróth Miklósnak hívnak, idén februárban ezt mondta: „*A magyar nyelv finnugor eredetét legfeljebb azok kérdőjelezhetik meg, akik nem tudnak magyarul, finnül és törökül.*”⁴ A bakui tudósításokhoz mellékelt fényképeken pedig a kormányfő kíséretében ugyancsak felbukkant Maróth akadémikus, aki jó tudóshoz illően nyilván nem változtatta meg február óta a nyelvészeti bizonyítékokon alapuló meggyőződését, de itt idézett kijelentése tökéletesen alkalmazható főnökére, aki tudvalevőleg sem törökül, sem finnül nem beszél, tehát nyugodtan sorolhatjuk azok közé, akik emiatt nem ismerik fel a magyar nyelv valódi rokonságát.

Megengedjük, Maróth Miklóst iszlámszakértőként, nem pedig nyelvészként vihette magával Orbán Viktor Azerbajdzsánba, bár ez a megjelölés nem szerepel a tanácsadói portfóliójában. De még ha szerepelne is, képzett nyelvtudósként vajon nem volt-e lelkiismereti kérdés számára, hogy felhívja az e szakterületen járatlan miniszterelnök figyelmét a tényekre? Avagy nem gondolt-e arra, hogy nemcsak a hazai tudományos közösség (akik, jól tudjuk, nem nagyon számítanak), de a nemzetközi közvélemény előtt is nevetségessé teszi Magyarország miniszterelnökét egy nagyjából 150 éve indult vita szinte már elfeledett vesztese nézeteinek képviselőjeként.

Az 1870-es években ugyanis heves csatározás kezdődött akadémiai berkekben a magyar nyelv finnugor, illetve török rokonsága védelmezői között, amely a századfordulóra a finnugor tábor teljes győzelmével végződött.⁵ Azóta a magyar nyelv törökös rokonságának a kérdése végleg lekerült a tudomány asztaláról, és csupán a hagymázás „Habsburg-bolsevik összeesküvés” hívei hitvilágának részét képezi, a sumer, szittyá, valamint szíriuszi eredetképzetek mellett, akik közé már Kövér László, az Országgyűlés elnöke (!)

is odatarozik minapi szónoklata vagy inkább filippikája révén.⁶

Mily üdvös lenne, ha a kormányfő az általa „karmelita kolostorként” emlegetett, de egyházi célokat mindössze 50 évig szolgáló épület aurájából nem csupán a szerzetesek, hanem az 1990 után csekély tíz évet ott eltöltött MTA Nyelvtudományi Intézet szellemi hagyatékát is magáévá tenné!

Hol van az ELKH?

Újabb hónap telt el, és az Eötvös Loránd Kutatási Hálózat (ELKH) tevékenységének továbbra sem látjuk nyomát. Honlapja csak címében létezik, tartalommal majd talán januárban töltik föl. A 13 tagú Irányító Testület (IT) eddig két ülést tartott, és úgy hírlik, megelégszik havi egy tanácskozással, jöllehet még a pályázatok sem írták ki a legfontosabb funkciókra, a főtítkár és helyettesének posztjára, amire pedig a törvény kötelezi őket. Addig Maróth elnök és az ideiglenesen megbízott ifjú vezetők kezében van az irányítás. A kutatók pedig panaszkodnak, hogy az új szervezet továbbra sem képes kezelni a napi ügymenetet, a már korábban rögzített és engedélyezett konferenciák, valamint a külföldi utazások költségeinek megtérítését, illetve az MTA-ra mutogatnak, hogy a korábban ott elnyert pályázati pénzeket most nincs kitől megkapniuk.

Közben a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal elnöke azzal dicsekszik egy interjúban, hogy jövőre 32 milliárddal növekszik az innováció támogatására fordítható keret.⁷ De hát ez ugyanaz a 32 milliárd, aminek a hírével Maróth elnök és beosztottai járták körbe a KH intézeteit, hogy majd ennek egy jelentős részéből emelik a kutatók fizetését és finanszírozzák az új kutatási irányokat, amelyekről rövid határidővel minden kutatóhelytől pár soros javaslatokat kértek be. Értesüléseim szerint a végösszeg már 70 milliárd fölött jár, de sebj, a több helyre odaígért milliárdoknak talán lesz olyan sajtója, mint a Rottenbiller utca hajdani áruba bocsátásának.⁸

Lovász László az elmúlt másfél év folyamán és különösen a parlamenti döntés előtti időszakban gyakran informálta elnöki körlevelekkel a kutatóintézetek munkatársait és az akadémiai közvéleményt. Jöllehet a (fő)igazgatók manapság is rendszeres értekezleteken vesznek részt, az ELKH vezetése a kutatói közösséggel a közvetlen kommunikáció szálát még nem vette fel, ami azért is furcsa, mert a vadonatúj szervezet kialakítása több szempontból is aggodalomra, hogy azt ne mondjam, frusztrációra, sőt félelemre adhat okot körükben.

A tájékoztatás elmaradásának valószínű indoka, hogy Maróth Miklós ma bizonyára a legjobban foglalkoztatott társadalomtudós: az ELKH elnöke, az Avicenna Közel-Kelet Kutatások Intézetének igazgatója, a MAB Felülvizsgálati Bizottságának az elnöke, és nem utolsósorban a miniszterelnök főtanácsadója. Nem csoda, ha nincs ideje a kutatóközpontok és intézetek apró-cseprő ügyeivel foglalkozni.

Quo vadis MTA?

Most, hogy a Magyar Tudományos Akadémia beletörődött a kutatóhálózatától (KH) megfosztott szerepébe, újra kell gondolnia feladatait. Mivel a nyári törvénymódosítások miatt amúgy is szükséges az akadémiai törvény megváltozott paragrafusaihoz idomítani az alapszabályát és ügyrendjét, amivel nem lehet megvárni a jövő májusban esedékes rendes közgyűlést, idén decemberre újra rendkívüli tanácskozást kellett összehívni.

Jöllehet májusban új vezetést kell választania a maximum 365 tagnak és 200 képviselőnek, az új helyzet miatt kialakítandó stratégiai elveket már decemberben megtárgyalni és rögzíteni kívánják. Az egyelőre még nem nyilvános anyagot az MTA 11 osztálya röviden megtárgyalta, és megjegyzéseket fűzött hozzá, de kérdéses, hogy nem lett volna-e jobb megvárni, milyen szerepet szán az MTA-nak a várhatóan több elnök- és főtítkárjelölt, hogy ezek alapján is kialakulhasson vita és megegyezés.

Így például újra kell gondolni az Akadémia korábbi feladatát, mint „a nemzet tanácsadójaét”. A KH nélkül

ugyanis féllábú, sőt lábatlan óriás maradt belőle. Korábban bármely kérdésben, lett légyen szó akár a kolontári vörösiszap-katasztrófáról, a hazai vízgazdálkodásról, a paksi atomerőműről, a közoktatás helyzetéről stb., az MTA vezetése azonnal riadóztatni tudta a KH illetékes egységeit, és szükség szerint napokon vagy heteken belül az elnök asztalán volt egy részletes és tudományosan megalapozott jelentés.

Hadd idézzek fel egyetlen személyes vonatkozású példát. 2009-ben a nyár közepén a szlovák parlament elfogadta azt a nyelvtörvényt, amely ellen a kisebbségek és különösen az ottani magyarság annak diszkriminatív jellege miatt határozottan tiltakozott. Az MTA elnöke augusztus elején a Nyelvtudományi Intézetet kérte fel, hogy a tudomány módszereivel mutassa ki a törvény hátrányait. Pár nap alatt elkészült egy cselekvési terv, majd pár hét alatt egy hazai és egy Hollandiában megtartott nemzetközi konferenciát sikerült megszervezni. Az MTA székházában az augusztus 19-i telt házú esemény bevezető előadását Sólyom László köztársasági elnök tartotta, majd sorban mutatták be a nemzetközi gyakorlatot a hazai és a határon túli kutatókat képviselő felszólalók. Mindkét konferencia anyagából kötet készült. Az eseményeket teljes mértékben a kutatóintézet elkötelezett és felkészült munkatársai készítették elő és bonyolították le.

A KH nélkül azonban milyen hadra fogható infrastruktúrája marad az Akadémiának, amivel hasonló helyzetekben gyorsan reagálhat? Ma az MTA-nak csak a köztestülete állhat minden ilyen feladat elébe. A kb. 17 000 köztestületi tag a 11 tudományos osztály alá besorolt tudományos bizottságokhoz tartozik. A Matematikai Osztályon például csupán három ilyen bizottság van, de az Agrártudományin tíz. Az osztályok havonta egyszer, a bizottságok évente 3-4 alkalommal üléseznek, tagjaik az akadémikusok, illetve a köztestület által háromévenként választott delegáltak közül kerülnek ki – az ország minden részéből.

Ha tehát cselekedni kellene, akkor ezeket a bizottságokat lesz szükséges összehívni, amelyek mindenféle infrastruktúra nélkül fognak majd valamilyen megoldást keresni, miközben a KH-ban műszeres, laboratóriumi, könyvtári stb. háttér áll rendelkezésre. Nyilvánvalóan ilyen körülmények között az MTA csak általános elvi kutatási irányokban, társadalmi kérdésekben adhat ki nyilatkozatokat vagy állásfoglalásokat, konkrét akut problémák megoldásában nem lesz képes segítséget nyújtani. És akkor nem beszéltünk arról, hogy az MTA vitathatatlanul magasra értékelt és megérdemelt presztízséhez a KH teljesítménye nagymértékben járult hozzá. A KH nélküli MTA-ra majd rá fog égni az „idősödő (férfi) tudósok klubjának” bélyege, amit ki is fog érdemelni a testület, amennyiben visszahúzódik a bizottságok-osztályok építette falak mögé, és nem nyilatkozik meg a tudomány és társadalom napi problémáiról – felelősen, megbízhatóan, világosan.

Vonzások, választások

A közelmúltban nyilvánosságra került „magánlevél” kapcsán sok téves hír is elterjedt az akadémiai tisztújításról, még a magukat tájékozottnak tartó sajtótermékek körében is, az elnök „kinevezésétől” kezdve „a túl korán kezdett jelölési folyamatig”. Pedig csak a honlapról is hozzáférhető dokumentumokat kellett volna megnézni.⁹

A tisztségviselőket először is nem kinevezik, hanem a rendes, azaz májusi közgyűlésen maximum 2×3 évre választják, még ha az MTA elnökét a köztársasági elnök erősíti is meg hivatalában. Az elektronikus jelölési eljárás mindig az előző ősszel indul el, és minden választó (ld. fent) minden posztra 3-3 akadémikust jelölhet. Mivel a jelölések száma fontos szempont, az előkészítő időszakban igyekeznek tájékozódni az esélyesekről a választók, nehogy veszendőbe menjenek a voksaik. E célból az akadémiai osztályok tárgyalhatnak a lehetséges jelöltekről, de ők maguk mint osztályok nem jelölnek senkit. A jelölések határideje október vége volt, a jelölőbizottság pedig lapzártá után, november 6-án „bontotta fel a borítékokat”. Ettől kezdve saját ügyrendje szerint eldönti, hány jelöltet tekint „küszöb fölöttinek”, akiket aztán meg kell kérdezzen, hogy vállalják-e a jelöltséget.

Az elnök-, illetve főtítkárijelölteknek írásos koncepciókat kell benyújtaniuk, és ha ezután meghívják őket, illik megjelenniük a 11 osztály külön-külön megtartott ülésein, ahol a választóik kérdéseket tehetnek fel

nekik. Erre pedig csak jövő tavasszal kerülhet sor – hát ezért kell ilyen hosszan tartaniuk az előkészületeknek.

Ha...

Ezekbe az előkészületekbe kavart bele a *Qubit* által nyilvánosságra hozott néhány bekezdés Freund Tamásnak, az MTA alelnökének, az ELKH IT tagjának, a Kísérleti Orvostudományi Kutatóintézet (KOKI) igazgatójának, a nemzetközi hírű agykutatónak és jeles közéleti személyiségnek csaknem egy éve Orbán Viktorhoz írt leveléből.¹⁰ A portál cikkében sok tévedés és megalapozatlan feltevés szerepelt, ami a Freund-idézetek hitelességét is kétségbe vonta. Két napra rá azonban Freund interjút adott az MTA-honlap szerkesztőinek, és ebben nem tagadta a levél létezését, illetve az idézetek helytálló voltát.¹¹

Habár Tamás Gáspár Miklós szerint nincsen erkölcsi alap egy magánlevél nyilvánosságra hozatalára,¹² kétséges, hogy magánlevélnek lehet-e tekinteni azt a küldeményt, amelyet valakinek a hivatali címére postáznak és ott iktatnak, illetve továbbküldenek. Intézményvezetői múltamból felidézve a szabályt, amennyiben „saját kezű felbontásra” jelzéssel érkezett egy nekem címzett levél, azt szigorúan tilos volt rajtam kívül bárkinek felbontania vagy iktatnia. Lehet, hogy a kormányfő biztonsági védelme a levélfelbontást megköveteli, de a magánlevelek, és különösen a baráti körbe tartozó ismert személyiségek levelének iktatását aligha. Az pedig már Orbán Viktor saját döntése volt, hogy továbbküldi az ITM miniszterének a küldeményt, amely viszont ezzel a gesztussal megszűnt magánlevél lenni – még ha szerzőjének ez volt is a szándéka.

Nem kétséges, hogy Freundot most ősszel sokan győzködték, hogy jelöltesse magát elnöknek, mint mondja, de mértékadó körökben már Lovász elnökké választása előtt nyílt titok volt, hogy ő az esélyes a Lovász után következő elnöki periódusra. Ennek tudatában írhatta az inkriminált sorokat is: *„a kormányt folyamatosan kritizáló, gyengén teljesítő társadalomtudományi kutatócsoportok, intézetek munkatársai – akiktől szerettünk volna megszabadulni – itt fognak maradni a nyakunkon, külföldön a kutyának sem kellene, ha intézetük megszűnik, egyetemi állásaikon akkor is túl fognak élni, és onnan tovább mételyezik a közéletet és a fiatalságot.”*

„A közélet és az ifjúság mételyezésének” a mainál sokkal tragikusabb időket idéző, meghökkentő fordulatán most lépünk túl, de emlékezzünk vissza, hogy amikor a levelet írta, még nem volt eldöntve, mi történik a KH-val. Palkovics szeptemberi tervében a humán és társadalomtudományi intézetek MTA-n belül tartása szerepelt, tehát a „nyakunkon maradást” így is érthette az MTA alelnöke. Akivel szemben felmerül a jogos kérdés, hogy az addig négy és fél éven át betöltött tisztségében és a KH intézetei (nyilvánosan is hozzáférhető) éves jelentéseinek¹³ ismeretében a vezetői kollégium, illetve az elnökség ülésein az MTA minőségi kutatómunkájának egyik felelőseként vajon miért nem vetette föl a levelében összefoglalt kifogásait. Ha erre azt válaszolná, hogy ez nem tartozik szakterületéhez, akkor vajon mennyiben volt megalapozott, amit a levelében írt?

Freund az interjúban erről így beszélt: *„szerettem volna meggyőzni Miniszterelnök urat ennek [a kutatócsoportok elhallgattatásának] értelmetlenségéről és sikertelenségéről még akkor is, ha ez csak vélt szándék, vagyis arról, hogy a kutatóhálózatból esetleg kikerülve ezek a kutatók egyetemi állásaikat változatlanul betöltve fogják megírni ugyanazokat a cikkeket. Úgy tűnik, érvelésem működött, hiszen egyetlen kutatócsoport sem lett ellehetetlenítve, megszüntetve”.* Vagyis, ha jól értem, végül is a „nyakunkon maradtak” (most már az ELKH-ban), ahelyett, hogy „mételyeznének”. Akkor viszont a „jelentős mértékben általa kiharcolt” 2/3-os szabállyal is simán megszüntethetők a már az ELKH IT intézkedési körébe tartozó „gyengén teljesítő” csoportok, különösen, mert az MTA oldaláról eredetileg jelöl három társadalomtudós közül végül csak egy vállalta a megbízatást.

Freund levelének címzettje a megbírált miniszterhez továbbította a levelet, régi pártállami gyakorlatot idézve föl, és egyben mintegy megerősítve, hogy minden akadémiai vagy kutatási kérdésben Palkovics az

illetékes. Hogy Freund akkor kapott-e rá választ, nem tudjuk. Majd talán ha megválasztják az Akadémia elnökének.

1 <https://www.nyest.hu/hirek/orban-a-finnugor-nyelvrokonsag-teny>

<https://www.ts.fi/uutiset/kotimaa/484810/Unkarin+paaministeri+Kielisukulaisuus+on+tosiasia>

2

<http://www.miniszterelnok.hu/orban-viktor-beszede-a-turk-nyelvu-allamok-egyuttmukodesi-tanacsanak-vii-csucstalalkozojan/>

3 https://index.hu/belfold/2019/10/15/orban_viktor_sok_magyarban_van_kipcsak_ver/

https://hvg.hu/vilag/20191015_Orban_Vannak_kipcsakok_Magyarorszagon?s=hk

4 https://hvg.hu/360/201902__magyarsagkutato_intezet__alternativ_ostortenet__kasler_hobortja__mik_vogy__muk

5 Pusztyai János, *Az ugor-török háború után*, Gondolat, Bp., 1977.

6 <https://magyarnemzet.hu/belfold/a-lenin-fiuk-utodai-ma-is-itt-allnak-velunk-szemben-7453964/>

7 <https://nkfih.gov.hu/hivatalrol/nyomtatott-sajto/uj-alapokra-kerult>

8 https://hu.wikipedia.org/wiki/Hamr%C3%A1k_J%C3%A1nos

9 <https://mta.hu/hatteranyagok/akademiai-szabalyozasok-105583>

10

<https://qubit.hu/2019/10/28/megszabadulna-a-kormanyt-kritizalo-tudosoktol-freund-tamas-az-mta-lehetseg-es-uj-elnoke>

11 https://mta.hu/mta_hirei/freund-tamas-a-miniszterelnoknek-irt-levelrol-110080

12 https://hvg.hu/itthon/20191031_TGM_A_kep_mutatoi

13 <https://mta.hu/hatteranyagok/az-mta-kutatohelyeinek-eredmenyei-105499>